

Roman
Cílek

Associační
ČAS

Edice Český ČAS

Běda tomu, kdo vyčnívá z řady

1948 – 1953: POHLED DO ZÁKULISÍ POLITICKÝCH ZLOČINŮ

Roman Cílek

BĚDA TOMU, KDO VYČNÍVÁ Z ŘADY

1948 – 1953: pohled do zákulisí politických zločinů

Edice Český ČAS

Vše se divně vlekle, několikrát nás vyhnali ze soudní síně – že se prý musí místnost prohlédnout, nejsou-li tam nějaké pumy. Viděla jsem, jak před budovu stále přijíždějí a pak odjíždějí osobní auta. Nervózní prostředí, nesnesitelné napětí. Nakonec předseda soudu rozsudek nad třinácti či čtrnácti obžalovanými přečetl. Myslela jsem, že omdlím radostí, když jsem zaslechla, že Karlíček dostal doživotí. Jen doživotí! Těsně vedle mne však vykřikly hrůzou paní Bacilková a paní Kovaříčková, jimž odsoudili na smrt syny. Představte si, mladé kluky, vysokoškoláky! Jako bezdětná žena si skoro ani neumím pocity těch matek představit, ale vždy mne bude ta hrůzná vzpomínka trýznit.“

„Co chcete, pane, slyšet?!

Od mámy, které z nepochopitelných důvodů odvedli na popraviště jediné dítě, a ještě ji nepřetržitě, noc co noc, den co den, pronásleduje a až do konce života, do jeho poslední vteřiny, bude pronásledovat vědomí, že to její dítě před smrtí strašlivě trpělo?! Veliký a obludný politický podvod to byl. Mého syna, studenta práv Borise Kovaříčka, člena napůl vymyšlené a přehnaně zveličené odbojové skupiny, kterou měl údajně vést generál Karel Kutlvašr, při vyšetřování tak zbili na chodidlech, že se ani nemohl zúčastňovat povinných procházek na dvoře kriminálu. A tak ho tam prý položili na zem, ostatní spoluvězni chodili kolem něho v kruhu a on jen volal: ‚Namláceno – podepsáno!‘ Druhý mladík z této skupiny, rovněž student – právník Karel Bacílek, měl obličej opuchlý od ran a vyražené zuby, takže pořádně ani nemohl mluvit. Takhle se připravovala žaloba. V její první verzi uváděli mého syna až jako jedenáctého, potom však postoupil na čtvrté místo, a to už bylo zlé. Kladli jim za vinu až nepochopitelné věci, které se – pokud vím – nikdy nestaly. Podle toho také vypadal proces. V duchu jsem proklela paní Ludmilu Brožovou, jednu ze soudních přisedících, či snad pomocnici prokurátora, která se ve své závěrečné řeči vyslovila v tom smyslu, že všichni obžalovaní by patřili bez jakékoliv milosti okamžitě na šibe-

nici. Nakonec to nejkrutěji dopadlo jen na tři z nich. Na ty dva mladé chlapce a na důstojníka Josefa Hrušku. Každá matka si umí domyslet, že jsem se až zalkla, když jsem to z úst předsedy senátu JUDr. Jana Metličky vyslechla.

Trest smrti...! Dodnes nevím, jak jsem se ze soudní síně dostala domů. Manžela to úplně zničilo, zhoršila se mu choroba a už tehdy jsem začala tušit, že ani on již nebude dlouho žít, což se také splnilo. Musím něco podniknout, říkala jsem si a opakovala jsem to sama sobě stále dokola. Napsala jsem prosebné dopisy prezidentu Gottwaldovi, jeho ženě Martě, ministroví Čepičkovi. Nikdo z nich mi neodpověděl, ani paní Gottwaldová, která sama přece také porodila dítě. Třiatřicátého května 1949 navečer nám právní zástupce sdělil, že rozsudek byl bohužel v plném rozsahu potvrzen, ujistil nás však, že do výkonu trestu musí uplynout určitá zákonná lhůta. Řekl také, že hned druhého dne, to je 24. května, podá úřední cestou žádost o milost. Tím mě a mého nemocného manžela poněkud uklidnil, myslel to asi dobře a probudil v nás naději. Téhož dne večer po desáté zazvonil však u dveří našeho bytu uniformovaný muž z Pankráce se vzkazem, že smíme použít dobrodiní zákona a jít se se synem rozloučit. Prý bude ráno popraven. V bezmocném zoufalství jsem mu křičela do obličeje, že to snad ani není možné, že i ten lotr Hitler dodržoval zákonnou lhůtu k vykonání rozsudku. Ten člověk jen pokrčil rameny, a protože nevěděl, co by odpověděl, prostě odešel.

A tak jsme strávili kousek poslední noci se svým jediným dítětem...
V cele smrti!

Boris byl klidný, anebo se tak před námi alespoň stavěl. Než ho dozorce okřikl, stačil nám říci, že smrt je pro něho lehčí než mučení, kterému byl po celé týdny vystaven... Rozloučili jsme se, ale jeho dva poslední dopisy jsme dostat nesměli. První z nich napsal hned po rozsudku, kdy myslel – jak jim to říkali –, že půjdou na Bory a budou tam čekat na rozhodnutí Nejvyššího soudu. Druhý dopis sepsal odpoledne toho 23. května, když se dozvěděl, že ho ráno oběsí. Loučil se, protože netušil, že se s námi bude moci ještě sejít. Ty dopisy nám odmítli vydat. ‚Viděli jste ho, tak co chcete víc?‘ řekli v kanceláři na Pankráci.

Památka na něho nám nesměla zůstat v rukou. Jako by se i takového obyčejného dopisu syna rodičům báli. Protože neměli čisté svědomí.“

(Ella Kovaříčková)

– *Pankrác, Mírov, Opava, Ostrava, Leopoldov, Ruzyně. Tam všude jste, paní Jelizaveto Kutlvašrová, jezdila na občas povolované návštěvy. A jinak? Jak jste žila?*

„Samozřejmě jsem se musela vystěhovat z bytu, kde jsme předtím žili, a také jsem obtížně hledala zaměstnání. ‚Máte příliš zvucné jméno,‘ vymlouvali se. Ani byste nespočítal, kolika řemeslům jsem se za ta léta vyučila. V Orionce jsem balila kolekce, v Diamantu na Václavském náměstí jsem se starala o sklad porcelánu, na stavbě takzvaného Mostu inteligence v Braníku jsem sbírala železný a dřevěný odpad, pátého května 1955, v den desátého výročí Květnového povstání, jsem u Švermova mostu uklízela smetí, v Motexu jsem se zaučila na fréze, vrtačce i soustruhu, ve Vksu jsem se stala dočasnou švadlenou, Družstvo invalidů mě naučilo opravovat deštníky... Nejsem zvyklá naříkat, už dávno jsem v té době nebyla tou rozmazlenou slečinkou ze zauralského Kansku, která Karlička svými rozmary tak rozčilovala, ale nebylo to lehké, to ne.“

– *Na jaře v šedesátém roce vám však muže konečně vrátila domů amnestie.*

„Pustili ho z Ruzyně 10. května. Oznámit mu to přišel do cely velmi elegantní muž, prý to byl ministr vnitra Rudolf Barák. Odvezla jsem si manžela sem do tohoto vršovického kutlochu. První, co ho na svobodě zaujalo? Vojenský tábor na Bílé hoře, chlapi, kteří přijeli do Prahy na přehlídku a teď se chystali k návratu do domovských kasáren... Dělal potom hlídače na výstavách v Jízdárně, nakonec si našel místo nočního strážného v nedalekém nuselském pivovaru. Druhého října 1961 šel na prohlídku k profesorovi Niederlemu do nemocnice v Motole. Profesor ho přivítal a poslal s asistentem napřed. Ve dveřích místnosti, kde ho měli vyšetřit, se Karliček zapotácel a padl do rukou asis-

tenta, krácejícího za ním. Než mohli cokoli udělat, můj manžel zemřel. Infarkt. Už třetí, dva ho postihly ve vězení, ale o tom mi neřekl, abych si nedělala starosti. A představte si, že – aniž by to tušil – umřel v náručí člověka, jehož táta dělal mému manželovi pobočníka u 1. pluku v ruských legiích. Ten lékař se jmenoval MUDr. Vladimír Endt. A jeho otec byl svědkem našeho seznámení v Kansku v devatenáctém roce.“

– *Kruh se uzavřel.*

„Byl to krásný kruh. Škoda že je v něm ta mezera. Víím, že už asi brzy umřu, ale na tohle musím pořád myslet. Na těch nekonečných a nespavedlivých dvanáct let, roky 1948 až 1960. Mezera, kterou dodnes nechápu. Za co? Proč?“

Proč? Za co? Odpovědět – či aspoň pokusit se o odpověď – může jen někdo, kdo měl k případu Kutlvašr a spol. velmi blízko. A prokurátor, který tuto údajnou protistátní skupinu žaloval, takovým člověkem nesporně je. Někdejší pracovník Reicina 5. oddělení hlavního štábu MNO (obrané zpravodajství), později generál justice JUDr. Jan Vaněk.

„I já byl jednou z obětí,“ řekl mi před mnoha lety při osobním setkání.

Pravda má v tomto případě, jak tomu bývá dost často, dvousečnou podobu. Protože dnes už nežijící generál JUDr. Jan Vaněk byl nekompromisním, vyhraněně tvrdým žalobcem v exemplárních procesech s generálem Píkou, generálem Janouškem, s Kutlvašrovou skupinou a mnoha, mnoha dalšími. Počet absolutních trestů vynesených a vykonaných v případech, při nichž v roli vojenského prokurátora působil či spolupůsobil, by jen stěží sám spočítal na prstech obou rukou, plnil tím vším skrytou vůli 5. oddělení a politických činitelů v zákulisí. Na druhé straně je třeba říci, že alespoň relativně včas poznal, v jak nečestné hře – ať již vědomě, či nevědomě – pomáhal míchat a rozdávat karty. A že si to, co věděl, nenechal pro sebe. I za to díky, mnozí jeho kolegové a političtí soupeřníci to nedokázali až do samotného konce.

– *Pane doktore, jakou jste na jaře v devětačtyřicátém zastával justiční funkci?*

„U Státního soudu na Pankráci jsem byl jedním z náměstků, vedl jsem vojenské oddělení. Záležitost generála Kutlvašra a jeho spoluprácků jsme dostali jako spis z hlavního štábu ministerstva národní obrany. Pracovalo na tom ve spolupráci se Státní bezpečností Reicinovo 5. oddělení. Za předsedu senátu byl určený plukovník dr. Jan Metlička. Prostudoval jsem materiály. Výslechové protokoly, doznání, přílohy, znalecké posudky, všechno vyhlíželo naprosto důvěryhodně. Podle klasifikace z těch časů tu byly jasné náležitosti nebezpečné protistátní skupiny. Hodně jsem uvažoval nad Kutlvašrem. Proboha, vždyť je to starý voják, legionář, hrdina revoluce, do čeho se to zamotal? Obsáhla přiznání všech aktérů měla však logický podklad...“

– *Říkáte ‚přiznání‘. Chcete říci, že jste neměl ani tušení o tom, jak se taková ‚přiznání‘ vyráběla?*

„Jestli vám někdo z tehdejších soudců či prokurátorů poví, že absolutně nic netušil o používání podivných metod při výsleších, pak vám ten člověk do očí zbaběle lže. O tom si zpívali vrabci na střeše a kolikrát byly stopy týrání na obžalovaných i vidět. Jenomže jsme nebyli seznámeni s podrobnostmi. Kdo a proč takto vyslychá, kde vyslychají, za jakým rámcovým účelem.“

– *Nebylo snad, pane doktore, vaší povinností prokurátora, ochránce zákonnosti, si to všechno zjistit a zakročit? Nepřipadaly vám pověsti o mučení politických vězňů mnohem závažnější než trestná činnost údajné protistátní skupiny, projevující se zkoncipováním několika víceméně naivních letáků?*

„Pojem ‚politický vězeň‘ jsme tehdy nepřipouštěli. A když se zrovna takhle ptáte... Připadat mi mohlo všelicos. Kdybych si ale šel cosi takového zjišťovat na 5. oddělení, hned bych tam zůstal. Vy ani netušíte, nemůžete tušit, kdo to byli Bedřich Reicin a jeho lidé!“

– *Ve věci generála Kutlvašra jste neměl podezření z násilného vymáhání výpovědí?*

„Ne. Já se na něho dokonce šel podívat. I na jeho údajného hlavního spoluprácku podplukovníka Hrušku. Mezi dveřmi cely na Pankráci jsme s generálem prohodili několik slov. Vypadal dobře, byl absolutně

klidný. Ptal jsem se ho, jestli něco nepotřebuje. Poděkoval a zavrtěl hlavou, že ne.“

– *Věděl, s kým mluví?*

„Představil jsem se. A byl jsem kromě toho v generálské uniformě. Pak mě odvedli ještě k Hruškovi. Na toho byl zcela jiný pohled. Nepatrný mužíček, oči mu létaly ze strany na stranu, připomínal myšku v kleci. Dnes si umím představit, proč tomu tak bylo. Nevěděl, na čem je a co se s ním stane... Začal jsem tedy proces připravovat. Vzpomínám si, že jsem mluvil s někým z 5. oddělení a řekl mu: ‚Poslouchej, nebude to před soudem ostuda? Vždyť ten Hruška, který měl mít ve skupině vedoucí slovo, vypadá jako nicka.‘ A on mi odpověděl: ‚Kdepak, to klame, člověče, toho když zatkli a poprvé vyslychali, vytáhl na našeho podplukovníka Mysíka pistoli. Jednu mu už předtím sebrali, ale on měl v druhé kapse ještě další.‘ V protistátní organizaci s názvem PRAVDA ZVÍTĚZÍ to prý měli rozdělené tak, že Kutlvašr dělal jakousi reprezentativní hlavu, velitele, podplukovník Hruška pak výkonného náčelníka štábu. Pomyslel jsem si, že trochu přehánějí a vytahují se, že ty dvě pistole mi k Hruškovi nějak nesedí, ale vzal jsem tahle fakta na vědomí. Když se přiblížilo datum přelíčení, začaly nám chodit rezoluce z fabrik, žádající přísné tresty, a k procesu, kde došlo na poslední chvíli v zájmu propagandistického využití k určitému odtajnění, se dostavily delegace dělníků a vojáků. V takovém nátlakovém ovzduší se těžko pracuje. Právníka to spoutává.“

– *Používaly se už tehdy jakési scénáře procesů, jak to dodatečně víme o přelíčeních třeba s Rudolfem Slánským a dalšími? Tedy přesný rozpis toho, co řekne obžalovaný a na co se zeptá prokurátor?*

„Něco takového jsem nikdy nedostal do ruky, to vám třeba odpřísáhnou! Uvědomte si, že bylo teprve jaro 1949, počáteční procesy měly ještě v podstatě normální charakter. Tu a tam obžalování dokonce i zapírali, pokud jim v tom nezabránil strach z jejich vyšetřovatelů. Když o tři roky později – jak jste to připomněl – vysílali v rádiu přelíčení se Slánským a jeho druhy, byl jsem už mimo justici. Poslouchal jsem přenos, slyšel jsem sebetřýznivé, sebeobžalovací výlevy obžalovaných, a ničemu jsem nerozuměl. Skoro celý život jsem prožil u soudu, stávalo se mi, že obžalovaní plakali, vztekali se, nadávali, přiznávali se, aby zís-

kali polehčující okolnosti, žádali o mírné potrestání, shazovali někoho jiného. Nebo byli arogantní, nebo lhali, nebo nás uráželi. Ale nikdy, nikdy se mi nepříhodilo, že by některý z nich řekl: „Já jsem hrozný darebák, já jsem tohle všechno spáchal, a já jsem toho dokonce spáchal ještě víc – a žádám proto co nejpřísnější trest, protože si nic lepšího nezasluhuji.“ Vůbec jsem si něco takového až do chvíle, kdy jsem to po mnoho hodin slyšel v přenosu ze soudní síně, neuměl představit.“

– *Jak si tento jev vysvětlujete? Jako právník i jako člověk, který zblízka nahlédl do politiky?*

„Myslím si, že jim něco slíbili. A komunisty mezi nimi zavázali stranickou disciplínou a sebeobětováním ve prospěch vyšších partajních cílů. Vyplyvá to ostatně z jejich dopisů na rozloučenou, kdy těsně před popravou, doslova pár hodin před potupnou smrtí, přáli straně mnoho úspěchů a Gottwaldovi, který jim neudělil milost, pevné zdraví.“

– *Vraťme se, prosím, zpět k záležitosti Karla Kutlvašra. Vdova po panu generálovi mi vyprávěla, že těsně před vynesením rozsudku od soudní budovy odjížděla a zase se k ní vracela zpět osobní auta. Mýlím se, když řeknu, že to vypadá přinejmenším na souvislost s vnějším ovlivňováním soudu?*

„Běžná věc. Tehdy se ovšem projeví i náznaky, že by se mohl kdosi pokusit osvobodit obžalované násilnou akcí, těchto věcí se pak týkaly některé následné procesy, ale dnes si už po všech zkušenostech netroufnu říct, co z toho byla záměrně naaranžovaná provokace a co skutečný úmysl. A ovlivňování rozsudku? To mohu potvrdit v mnoha a mnoha případech, v tom směru nemá cenu strkat hlavu do písku. Pokaždé, když ve velkých politických přelíčeních skončilo průvodní řízení a závěrečné řeči obžaloby i obhajoby, udělala se pauza. Během ní pak předseda soudu a soudci z povolání, zcela výjimečně někdy také prokurátor, odjeli k poradě na ministerstvo spravedlnosti, většinou přímo k náměstkovi Karlu Klosovi. Předporada. Tam dostali instrukce. Rozumy. Vinu, konečné upřesnění výše trestu.“

– *Stalo se tak i v případě Kutlvašr a spolčníci?*

„Samozřejmě. Ale já – já osobně – jsem byl ovlivňován jen celkovou atmosférou ve společnosti a svými tehdy – to přiznávám – dost jednostrannými politickými postoji. Ničím jiným.“

– *Pane doktore, mám v ruce váš pracovní diář z roku 1949, který jste před okamžikem přinesl. Nalistovali jsme 16. květen, den vyhlášení rozsudku v záležitosti skupiny PRAVDA ZVÍTĚZÍ. Zde je zápis vaším písmem: „7.45 – MNO – R – fotokomora, Hl. št.“ Co to znamená? Rozluštěte nám tenhle kryptogram?*

„Ukažte! To R nesporně znamená Reicin. Jméno jsem se do diáře psát neodvážil. To si dnes ani neumíte představit. Ovzduší strachu kolem toho člověka a všech, kteří mu tak či onak sloužili. Stačilo, aby kývl, ukázal prstem... Promiňte, znervóznělo mne to.“

– *Několik hodin před vyhlášením rozsudku jste se tedy jako žalobce radil s všemocným šéfem 5. oddělení ministerstva národní obrany, které tento případ v zájmu jednoznačně účelových politických cílů doslova vyprovokovalo. Nezlobte se, ale to může mnohé naznačovat. Nevzpomínáte si na obsah onoho jednání?*

„Vůbec mi neuvízlo v paměti, že bych u Reicina toho dne byl. Počkejte... měl jsem ve fotokomoře na hlavním štábu kamaráda. Asi jsem od něho něco potřeboval.“

– *Ale to přece vyznívá docela logicky. Spojil jste asi poradu u Reicina s návštěvou ve fotokomoře. Soud se konal na Pankráci, a když už jste jel do Dejvic...*

„Možná že jsem se tedy nějakého takového jednání zúčastnil. Ale vážně už nevím, o čem byla řeč. Věřit mi to můžete i nemusíte, to je vaše věc. Ale jedno je jisté – pokud mne pozval, odmítnout se nedalo. To by si tehdy nikdo z nás nedovolil.“

– *Pak jste se tedy vrátil do soudní síně... Jaké jste požadoval ve své závěrečné řeči tresty? Použil jste výrazů: „Navrhuji u toho a toho trest smrti, nebo u toho a toho doživotí.“?*

„V životě jsem to takto neřekl! Ani jsem se nevyjadřoval, že žádám u některého z nich maximální trest. V závěrečné řeči jsem popsal skutkový děj, zhodnotil otázku viny, zmínil se o tom, zda je prokázána, či ne, určil jsem paragrafy a dodal, že obžalovanému přitěžuje toto a polehčuje mu toto či něco jiného. Tečka. Nic víc. Jsem ze staré právnické školy, podle níž žalobce nic jiného učinit ani nemohl.“

– *Ale takový Urválek v procesu se Slánským a spolčovníky...*

„Věc cti každého prokurátora. Trvám na tom, co jsem řekl! A stejně jako jindy to bylo i ve věci generála Kultvašra a jeho spoluobžalovaných. Nic výjimečného.“

„Spravedlivý rozsudek nad velezrádci. Ve dnech 12. až 16. května 1949 se konalo před senátem Státního soudu v Praze hlavní přelíčení proti pplk. v. v. Josefu Hruškovi, Karlu Bacilkovi ml., Borisu Kovaříčkovi, generálu v. v. Karlu Kutlvašrovi, Miroslavu Gregarovi, Josefu Demeterovi, Josefě Straširybkové, Ladislavu Strejcovi, špkt. v. v. Ervínu Novotnému, Josefu Slaninovi, Janu Moravovi, Zdeňku Lochovi, pplk. v. v. Jaroslavu Nedbálkovi a voj. Františku Hlinovskému, kteří byli státním prokurátorem obžalováni pro zločin velezrady, zločin vyzvědačství a jiné zločiny podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky. Po provedeném hlavním přelíčení byl vyneseno tento rozsudek: Obžalovaní pplk. v. v. Josef Hruška, Karel Bacílek a Boris Kovaříček byli uznáni vinnými zločinem velezrady i zločinem vyzvědačství a odsouzeni k trestu smrti. Generál v. v. Kutlvašr byl uznán vinným zločinem velezrady a odsouzen k těžkému doživotnímu žaláři.“

Tolik Rudé právo v úterý 17. května 1949.

Následoval výčet trestů pro další obžalované: 25 roků těžkého žaláře pro Miroslava Gregara a Josefa Demetera, 20 roků pro Josefu Straširybkovou a Ladislava Strejce, 15 let pro Ervína Novotného a Josefa Slaninu, Jan Morava – 12 roků, Zdeněk Loch – 10 roků. Všichni prý spáchali zločin velezrady. Podplukovník v. v. Jaroslav Nedbálek byl uznán vinným neoznámením trestného činu a odsouzen k těžkému žaláři na dva roky, vojína Hlinovského soud obžaloby zprostil. Závěr článku, zalomeného do těsného sousedství projevu Marty Gottwaldové k tehdy ještě trpěnému Svátku matek, tvořily povinné odstavce v nejhorsším slovníku té doby: „Odsouzení jsou většinou zavržení nepřátelé státu a našeho lidu, osoby propuštěné pro nespolehlivost z armá-

dy a veřejných služeb a osoby kriminálně vadné... Vynesený rozsudek jest spravedlivou odplatou za zločinné rejdy odsouzených a důkazem rozhodnosti našeho pracujícího lidu nedati se nikdy a nikým odvrátit od pokojného budovatelského úsilí.“

– *Nepřipadal vám, pane doktore Vaňku, výrok soudu příliš tvrdý? I kdyby se skutečně událo to, co jste jako prokurátor kladl odsouzeným za vinu? Pár letáků, přesněji nedefinovaný kontakt se Západem, debaty o málo reálných, a tím tedy jen relativně, spíš teoreticky nebezpečných plánech. Karel Bacílek a Boris Kovaříček, nad nimiž byl vynesen hrdelní trest, byli studenti, velmi mladí lidé, měli život před sebou... Rozumíte, co chci říci?*

„Nebuďte naivní, z tohoto hlediska nad tím tehdy nikdo nehloubal. Byl to čas počínající studené války, kdy se vše nahlíželo zorným úhlem vyhraněné třídní bdělosti, na to nezapomínejte. Nenosím už v hlavě detaily případu, ale myslím si, že verdikt byl zcela v souladu s danými zákony a dobovými normami pro jejich naplňování. Pravděpodobně se nepřihlédlo k některým polehčujícím okolnostem, ale jinak to – podle tehdejška – sedělo. Protistátní skupiny se posuzovaly jako krajní ohrožení společnosti a jejího socialistického vývoje. U těch mládenců a u podplukovníka Hrušky se ovšem nasadil strop, maximální hranice. Ale to se v podobných případech dělalo běžně.“

– *Stavělo se ovšem, myslím si, především na doznání obžalovaných.*

„Museli jsme tehdy povinně studovat a uplatňovat zkušenosti sovětského práva...“

– *Vyšinského teorie?*

„Jo, Vyšinskij. Zásada, že doznání je důkaz jako každý jiný, ba někdy, vlastně skoro vždycky, ještě významnější.“

– *Odpovídalo to klasickému, anebo aspoň ve světě běžně používanému právu?*

„Klasice a ani ničemu jinému to neodpovídalo, ba jim to dokonce odporovalo. Ale takové to prostě bylo...“

– Soud skončil v pondělí 16. května 1949. K smrti odsouzení Hruška, Kovaříček a Bacílek byli popraveni již v úterý 24. května. Pouhý týden mezi rozsudkem a exekucí. Není to nezvykle rychlé?

„Zřejmě tu byl enormní zájem, aby odvolací řízení a všechny další formality proběhly takovým tempem. Důvodů se sešlo asi víc. Jednak, o tom jsem už mluvil, vyšly tehdy najevo snahy o odzbrojený zákrok ve prospěch generála Kutlvašra, který měl mnoho přátel a příznivců. A z hlediska 5. oddělení se také asi jednalo o to, aby Hruška nemohl promluvit. Dokud žil, stále hrozilo nebezpečí, že by něco z toho, co o zákulisí procesu a jeho příprav skrývali, mohlo nějak vyjít najevo. Takže se prostě spěchalo. Moc se spěchalo.“

Dopis z Rancho Mirage poblíž města San Bernardino v Jižní Kalifornii, USA. Odesílatel: Vlastimil R. Jenč. Datum: červen 1992.

„Přísahám, že dodnes si ty chvíle pamatuji snad minutu po minutě. Jsou věci, které člověk nezapomíná, nezbaví se jich, nosí si je s sebou, i když ho osud zavane až kamsi k mexickým hranicím, vlastně tedy na druhý konec světa.

Mohlo být tak deset večer, když se otevřely dveře naší pankrácké cely číslo 1B.136. Vstoupil bachař a řekl: ‚Kovaříček – nástup. A všechny věci s sebou.‘ Úplně nás to, pane Cítku, zmrazilo, to Vám mohu i po tak dlouhé době potvrdit. Protože tenhle rozkaz znamenal buďto transport do jiné věznice, anebo... V případě Borise Kovaříčka, se kterým jsem seděl na cele několik týdnů a věděl jsem, že dostal, jak se tehdy říkalo, špagát, to pravděpodobně znamenalo to nejhorší, co se mohlo stát. A také ano. Za zády Borise, který si skládal věci, jsem se podíval do obličeje bachařovi. Ten patřil mezi ty slušnější, co tam sloužili ještě před nástupem komunistů k moci. A bachař tiše přikývl na mou otázku, kterou jsem ani nemusel vyslovit, a bylo vidět, že i jemu je snad toho kluka tak nějak lidsky líto. Chtělo se mi najednou brečet. Ale věděl jsem, že se kvůli Borisovi musím ovládnout. Hlavou

mi prolétlo všechno, o čem jsme si spolu v cele povídali. Většinou šeptem, protože tam s námi byl ještě nějaký Arnošt M., kterému jsme ale moc nevěřili a myslím si, že donášel. Boris nenáviděl komunistický režim, a protože studoval práva, mnohokrát mi vysvětloval, v čem je celá ta ideologie od základu pochybná a nevěrohodná, což potom v důsledcích znamená, že se musí udržovat u moci jen a jen terorem. Prošel ten kluk strašným mučením, ale byl ohromně statečný a dával najevo opovržení vůči každému, kdo s ním krutě zacházel. A ti se mu pak zase za to opovržení mstili, takže to byl takový nekonečný kruh a on si dost užil. Teď už bude mít aspoň pokoj, napadlo mne, když ho bachař odváděl na celu smrti. Podal jsem Borisovi ruku a byl jsem možná posledním, kdo se ho takhle mohl dotknout. Ráno se u nás znovu rozletěly dveře a velitel oddělení mi tiše řekl: ‚Jenči, Kovaříček vás pozdravuje.‘ Zeptal jsem se, co je s ním. Mávl rukou tak, že to bylo jasné. Když jsme potom šli na ranní vycházku, zahlédl jsem přecházet přes dvůr hlavního bachaře, se kterým jsme se jinak tak často neviděli a který se vždy musel motat kolem poprav. Vzpomněl jsem si, že Boris tomuhle chlapovi s jakýmsi zvláštním tušením říkal ‚posel smrti‘...“

Rudé právo, úterý 24. května 1949:

„Úředně se sděluje, že rozsudek Státního soudu ze dne 16. května, potvrzený Nejvyšším soudem, jímž Josef Hruška, Karel Bacílek ml. a Boris Kovaříček byli pro zločiny velezrady a špionáže odsouzeni k trestu smrti, byl dne 24. května nad nimi vykonán.“

Pravdivě to řekl generál justice ve výslužbě JUDr. Jan Vaněk: spěchalo se. Dokonce natolik, že redaktor Rudého práva musel nepravdivě použít minulého času. Když tuto agenturní zprávu zařazoval do novin, byli ti tři ještě živí. Zemřeli až za úsvitu, v okamžicích, kdy se list rozvážel na stánky. Proč se tedy tato krátká informace nenechala až na další den? Protože ve středu 25. května 1949 začínal IX. sjezd

Komunistické strany Československa a do slavnostně laděného čísla, jemuž vévodil ohromný portrét Klementa Gottwalda a verše dvorního básníka Ivana Skály s názvem Straně, by se sdělení o trojnásobné popravě příliš nehodilo, rušilo by sjezdovou atmosféru.

– *Zúčastnil jste se jako prokurátor výkonu trestu?*

„Myslím, že ne. Mohl jsem se nechat někým zastoupit. Byl jsem u poprav Miloslava Choce, odsouzeného za údajné zastřelení majora Schramma, pak jsem na Borech zažil popravu generála Heliodora Píky, i jiné případy si teď před očima vybavuji, ale...“

– *A co váš diář?*

„Aha! Čtyřiadvacátý květen. Tady: pět nula nula exekuce Kovaříček, pět třicet exekuce Bacílek, pět pětáčtyřicet exekuce Hruška. A poznámka: zástupce JUDr. Tichý... Vidíte, že vám říkám pravdu.“

– *Před časem jsme si, pane doktore Vaňku, vyměnili několik dopisů. V jednom z nich píšete, že jste vlastně generálu Kutlvašrovi zachránil život. Jak jste to myslel?*

„Uplatňoval jsem přece u něho polehčující okolnosti. Vycházel jsem z toho, že nebyl v ilegální skupině tím hlavním iniciátorem, spíš jen reprezentativní figurou jaksi ‚na ozdobu‘. Takto jsem to také v soudní síni řekl.“

– *Promiňte, ale pojem ‚záchrana života‘ mi v této souvislosti připadá trochu nadsazený. Byla to přece věc té režie v pozadí, o které jste sám mluvil. Kdyby soud dostal z vyšších politických míst prostřednictvím ministerstva spravedlnosti příkaz, aby nad Kutlvašem vynesl absolutní trest, co byste mohl pro jeho záchranu podniknout?*

„No... nic, to tedy absolutně nic. Ale takový pokyn naštěstí nepřišel. A tak jsem se prostě držel jen toho, co bylo v mých funkčních povinnostech. Snažil jsem se o objektivitu a generálovi jsem jeho postavení nezhoršoval. Rozbít to nijak nešlo.“

– Nešlo? A co kdybyste se třeba vydal za Hruškou a zeptal se ho: „Jak to s vámi vůbec bylo? Jak probíhaly výsledky? Co to všechno bylo a je za komedii...?“

„Zbláznil jste se?! Proč bych to dělal?! Já jsem přece v podstatě nic protizákonného netušil.“

– Ale o týrání zatčených jste věděli, před okamžikem jste to potvrdil. Bylo vaším právem za Hruškou jít a zeptat se ho na to?

„Právo je právo a skutečnost byla skutečnost. Nenechali by mne s ním mluvit mezi čtyřma očima. Posadili by k nám někoho z 5. oddělení. Kdyby se ovšem Hruška o nějakém nátlaku zmínil přímo v soudní síni, požádal bych o odročení a přešetření. To ano, to bych udělal.“

– A co by se asi stalo?

„Těžko říct. Možná – dokonce pravděpodobně – by to celé skončilo ještě hůř a padlo by víc rozsudků smrti, protože lidé z 5. oddělení a návazně i ze Státní bezpečnosti by za takové situace měli zájem za každou cenu smazat všechny stopy, aby nic neprosáкло ven... Copak vám to už není jasné?! Byli jsme jako právníci zcela bezmocní.“

– A přesto...

„Jo, jen si do mne rejpněte: přesto jsme to dělali, a někteří ještě děle než já. Můžete se nad tím pohoršovat. Ale umíte si vůbec představit, co cítím já?! Když tady jako penzista bezmocně sedím na židli a dozvídám se, že třeba právě ten Kutlvašrův případ byl od počátku do konce sprostě vyprovokován? A i jiné, na kterých jsem se jako vojenský žalobce podílel? A když čtu, co se dělo při výsleších třeba v ‚domečku‘ a o co vlastně šlo v politickém zákulisí toho všeho? Kdo to mohl tušit?! Stále nám opakovali, že musíme věřit straně, která je kolektivní moudrostí, a zatím... Vždyť my byli oklamáni stejně jako ti odsouzení!“

– Jenomže ti odsouzení...

„No ovšem, my to odnesli v některých případech ztrátou postavení. A doživotními výčitkami svědomí. Oni často životem, nebo mnohaletým vězněním, které jim zničilo zdraví. Komu se tedy mám jít omluvit? Všem, nebo nikomu?“

„Minuty těsně po vynesení rozsudku byly zvláštní, skoro dojmavé,“ říká Josef Slanina, jeden ze spoluobžalovaných v monstrprocesu Kutlvašr, Hruška a společníci, a přitom se usmívá. Usmívá se, i když je to návrat ke vzdáleným okamžikům, kdy mu soud uložil patnáct let vězení, z čehož si odsedí – což tehdy ještě nevěděl – bez tří měsíců plných devět roků. „Vyvedli nás z velké porotní síně na Pankráci do těsně sousedící pochmurné a špatně osvětlené chodby. Stáli jsme tam a bachaři se chystali nás katakombami, které v člověku vyvolávaly pocity dávno minulých časů, odvést do věznice. Nálada byla skleslá, nedivte se, tři šibenice, jedno doživotí a vysoké tresty pro každého z nás, byli jsme ztýraní, umlácení, vynervovaní, nedělali jsme si iluze, že můžeme tak nekonečnou dobu kriminálu vůbec přežít. Generál Kutlvašr, jemuž v rozsudku nenávisťně určili, že by už nikdy neměl vězení opustit, cítil, co je ve vzduchu, a projevil se jako voják, jako chlap, který umí v potřebnou chvíli vnutit jiným svou vůli. Najednou do toho skoro pohřebního ticha zavelel: ‚Tak naposledy, na můj povel... Pozor! Pochodem v chod!‘ Poslechli jsme a cestou těmi přízračnými podzemními chodbami jsme maširovali jak na přehlídce, dokonce někteří z nás začali zpěvátka zpívat, pak doslova řvát pochodovou píseň o lví síle a srdci sokolím, odráželo se to od stěn a musel to být tak silný okamžik, že se ani jeden z dozorců neodvážil nás nějak okřiknout.

Pak ale všechno naráz skončilo. Rozvedli nás po celách a už jsme každý prostě museli šlapat svou vlastní cestou. Generála Karla Kutlvašra jsem tehdy viděl naposledy v životě...“

Vzpomíná.

Mhouří přitom oči, a i když je to pro člověka, který něco podobného nezažil, skoro nepochopitelné, usmívá se.

– V osmačtyřicátém roce jste, pane Slanino, učil v Semilech na internátní odborné škole. Jak se může sedmadvacetiletý kantor, dojíždějící do Semil z rodných Žiželic u Chlumce nad Cidlinou, zaplést do generálského a podplukovnického případu, který svého času vzbudil pozornost světa a svým způsobem se zapsal do historie? Jak se to stalo?

„Shodou mnoha zcela banálních náhod v době zcela nenormální. Chodil jsem v Žiželicích do Sokola s nějakým Mirkem Tichým, a ten se,

pochopitelně nevědomky a bez vlastní viny, stal spolustrůjcem mého osudu. Po únoru 1948 chtěl odejít do zahraničí a napadlo ho, že by mu v tomto směru mohl pomoci jeho vzdálenější příbuzný, který byl v Praze vyšším důstojníkem. A když jsme potom jednou byli v hlavním městě spolu, Mirek mne – nic špatného netuše – pozval, abych ho doprovodil do kasáren na náměstí Republiky. Tam nás vzájemně představil, a tak jsem poznal...“

– *Podplukovníka Josefa Hrušku?*

„Ano. Tím to začalo. Hruška neustále nadával na režim, říkal, že odboj proti němu se musí zaktivizovat, je nutné získat pro něj veřejnost, burcovat občany letáky... Připadal mi trochu směšný a dost velkoustý, abych to řekl slušně, vždy jsem si myslel, že takový důstojník musí nejen vypadat, ale i mít jaksi hlavu nad hvězdami, bylo přece krajně neopatrné, když takhle mluvil s člověkem, kterého viděl poprvé v životě. Ale v tom základním jsem mu dával za pravdu, pocházel jsem z rodiny, která měla blízko k národně socialistické straně, tátu po Únoru vyhodili z rady národního výboru, mne všelijak perzekuovali, vyloučili ze Sokola, zakázali mi vyučovat občanskou nauku. Tohle všechno jsem Hruškovi v debatě svěřil, bylo vidět, že ho to zajímá – a pak jsem naneštěstí také nadhodil, že mám v Semilech občas přístup k cyklostylu, protože dělám školní časopis.“

– *Co na to Hruška?*

„Obřadně mi podal ruku a prohlásil: ‚Jsi můj člověk, budeme dělat letáky!‘ A já mu, i když mi nebyl valně sympatický, uvěřil. Dokonce jsem se jaksi až kantorsky sám pro sebe v duchu umravňoval, že na sympatiích či vzhledu přece nezáleží, když jde o společnou věc.“

– *Obsah letáků nechal na vašem uvážení?*

„Kdepak, a spočívala v tom také podstata našeho prvního sporu. Pro koncept letáků jsem si za čas přijel k němu do Prahy, některé byly psané strojem, jiné rukou, odvezl jsem si je domů, ale nelíbily se mi. Volil se tu příliš hrubý, urážlivý a především neinteligentní tón. To byly spíše výzvy k boji než podnět k zamyšlení, jak jsem si představoval. Něco z toho jsem upravil a letáky vytiskl. Přijel si pro ně Karel Bacílek mladší, kterého poslal Hruška, naskládal je do kufru a odvezl. Hruška

se ovšem nad mými textovými zásahy rozčilil, označil je za nedisciplinovanost a dokonce jsem teď nedávno našel zmínku o tom v jeho výslechovém protokolu, kde uvedl: „Se Slaninou jsem se ve věci obsahu letáků nepohodl.‘ Až později jsem pochopil, proč měly být ty letáky tak účinné: vždyť byly připravovány jako důkazní materiál pro obžalobu. Během přelíčení jsem se stále na ten štos papírů naskládaný na stole soudců díval, letáky byly zřejmě Hruškou uskladněny na 5. oddělení, vůbec se nedostaly mezi lidi. Ale to předbímám...“

– *S generálem Kutlvašem jste v té době ještě do styku nepřišel?*

„Až při přípravě soudního přelíčení. Ale když už jste se o tom zmínil, svěřím se vám s pocitem, že mne spojení mé vcelku nicotné letákové činnosti se jménem generála Kutlvašra jaksi poctilo, protože můj otec pod ním sloužil v ruských legiích a u nás bylo jeho jméno pojmem. Nikdy by mne nenapadlo, že se naše životy tak osudově protnou.“

– *Jak dlouho trvala vaše letáková spolupráce s podplukovníkem Hruškou?*

„Pár týdnů. Zaplétal jsem se do jeho sítě zhruba v průběhu října, listopadu a částečně i prosince osmačtyřicátého roku. Jsem svým založením realista, a tak mi vadilo, že jeho nápady začínaly mít už skoro šilenou podobu. Třeba se mne při jednom setkání zeptal: ‚Je v Semilech pohřební ústav?‘ Odpověděl jsem, že ano, dokonce je tam krematorium. ‚Výborně,‘ zareagoval Hruška, ‚pošleme ti tam ve vhodný čas zbraně v rakvích!‘ Bylo by to skoro k smíchu, kdybych potom v obžalobě s mrazením v zádech nevyslechl zmínku o tom, že jsem hodlal organizovat přepravu zbraní, což při rozhodování o výši trestu zavánělo provazem. Prostě mi už Hruška tak na rozmezí listopadu a prosince docela intuitivně šel na nervy, i když mne ani ve snu nenapadlo, že by to mohla být provokace, něco takového jsem si vůbec neuměl představit. Začal jsem brzdit, ale stejně už bylo pozdě. V té době mě v Semilech i Žiželicích sledovali doslova na každém kroku. A osmačtyřicet hodin před Štědrým dnem mne sebrali.“

– *V Praze, nebo u vás doma?*

„Rovnou ze školy v Semilech. Rozdával jsem právě vysvědčení, protože jeden z našich odborných kurzů končil posledního prosince a chtěl jsem, aby měli absolventi vysvědčení doma už na Vánoce. Přišla pro

mne školnice s tím, že na mne venku čekají, jak se říká v anekdotách, dva páni. Bohužel to – jak jsem už tehdy začal tušit – nebyla anekdota. Před školu mě šla v závěsu vyprovodit polovina třídy. Tvrdil jsem, že se brzy vrátím, ale všichni jsme pořádně zestárlí, než jsem se s některými z nich mohl znovu setkat. Odvezli mne do Prahy, do Bartolomějské ulice. Předstoupil jsem před vyslyšajícího, který snad ani neměl tušení, o co se jedná, ten mne měl jenom tak nějak zlomit, abych – jak tomu říkali – změknl. Položil mi první otázku: ‚Student?‘ Odpověděl jsem trochu příliš obrazně: ‚Ne, naopak.‘ A dostal jsem první facku s patřičným ponaučením: ‚Abyš, hajzle, věděl, že to myslíme vážně.‘ Od té chvíle jsem přestal rány počítat.“

– Přes čtyři měsíce se připravovalo přelíčení. Souhrnná koncepce žaloby byla od počátku jasná?

„Každý z nás do toho viděl jen ze zúženého osobního úhlu, ale myslím si, že měli jakýsi základ, který jim dodal Hruška a lidé, kteří ho řídili, a oni pak různé improvizovali a navěšovali na tu šňůrku další korálky, aby vznikl dojem členěné a vysoce mobilní protistátní skupiny, zasahující do různých oblastí veřejného života. Vzpomínám si, že na Silvestra roztrhal můj referent všechny protokoly a řekl: ‚Tak takhle si, ty lumpe, vážíme toho, co jsi dosud přiznal.‘ A všechno začalo znovu. Původně bylo snad určeno, že proces se uskuteční koncem února, jaksi na počest prvního výročí komunistického převratu, jenomže pak se mladému Bacílkovi prostřednictvím nějakého pomocníka podařilo vypašovat z věznice obžalobu, dostala se do ciziny, a protože jméno generála Kutlvašra mělo všude svůj zvuk, citáty z ní četli i v zahraničních rozhlasových stanicích. Vzápětí nám sebrali všechny papíry, krutě přitvrdili zacházení a došlo k odkladu. Místo k výročí Února načasovali tu tragikomedii do období před IX. sjezdem komunistů. Na květen 1949.“

– V té době jste už zcela pochopili provokatérskou roli podplukovníka Hrušky?

„Mohu mluvit jen sám za sebe, s nikým ze spoluobžalovaných jsem před soudem nepřišel do styku, ale dodatečně jsme si řekli, že jsme na tom byli všichni zhruba stejně. Takže takhle: postupně se mi obraz té pavučiny vyjasňoval a čím dál víc bylo jasné, že Hruška přinej-

menším hrál na dvě strany. Ale to, že šlo o vědomou, věrolomnou a asi i dobře zaplacenou provokaci, mi došlo až těsně před přelíčením a v jeho průběhu. A dodnes si neumím pořádně srovnat v hlavě, že je někdo takové věci vůbec schopen.“

– *Jak jste se vůči němu pod dojmem této otřesné jistoty chovali?*

„Snad mi to ani nebudete věřit, ale velmi slušně. Vytrpěl si své, což vytváří mezi lidmi v mezních situacích zvláštní solidaritu. Jednou mne v Bartolomějské ulici řezali, až jsem v jakémsi polovědomí zůstal ležet na zemi, ale nebylo to nic proti tomu, co jsem slyšel z vedlejší místnosti, kde někdo ukrutně řval bolestí. Referent mi řekl: ‚Jestli nedostaneš rozum, dopadneš stejně jako tady vedle ten váš Hruška.‘ Možná ho tam opravdu měli v práci, ale třeba to byla jen nátlaková finta. Nemohu mluvit za všechny, ale já v Hruškovi prostě i v době soudu, kdy už jsem toho dost pochopil, neviděl jen bezprostřední příčinu svého neštěstí, ale také umordovaného, zničeného mrňavého človíčka, který tušil – ale nechtěl si asi připustit –, že to s ním nedobře skončí. Z několika náznaků tuším, že podobně se na něho díval i generál Kutlvašr. Ten byl – když už jsem ho zmínil – v tomhle všem Hruškovým pravým opakem. Držel se, povzbuzoval každého, s kým přišel do styku, hledal před soudem i po něm cestu, jak informovat venkovní svět nejen o svém vlastním údělu, ale i nadosobně: poukázat na situaci obecně, nastavit odsouzenímhodnému času zrcadlo všelidského hlediska.“

Moták generála Kutlvašra, propašovaný z Pankráce:

„Osmnáctého srpna 1949. Za osm měsíců, co jsem za mřížemi, bylo již deset poprav. Viděl jsem i nástroj a místo, kde se to provádí. Nyní tu sedm odsouzených nešťastníků s úzkostí a napětím čeká na svůj osud. Vzpomeňte jich denně, modlete se za ně, pokud jste věřící... Já aspoň jsem prožil více než půl století... a s hrdostí se mohu ohlédnout zpět. Ale co je zde mládeže při vstupu do života! Děti, chlapi se stávají vězni či trestanci za svůj idealismus, za lásku ke svobodě,

za své přesvědčení... Jakou budoucnost mohou mít ti, kteří takto jednají s mladým pokolením?“

– Říkal jste, pane Slanino, že jste byl zcela izolován od spoluobčalovných. Ale ze spisu vyplývá, že docházelo ke konfrontacím...

„Občas nás proti sobě postavili, to je pravda, ale byla to vlastně vždy jen taková formalita, stejně z toho bez ohledu na naše vyjádření do protokolu zapsali, co potřebovali. A ještě častěji to bývalo jen zámkou k dalšímu týrání a ponižování. Reagovali jsme na tyto situace každý podle své nátury.

– Například?

„Obdivoval jsem třeba studenta Borise Kovaříčka, ten všemu čelil s takovou mírou noblesního, skoro frajerského nadhledu, že mi to bylo u mladého člověka skoro až nepochopitelné. Jednou ho ke konfrontaci se mnou doslova přitáhli, nemohl po bití sedět ani chodit. Opřeli ho o zeď v rohu místnosti, ukázali na mne a zeptali se: ‚Znáš ho, Kovaříku?‘ Neodpověděl a dostal vzápětí několik ran. A znovu: ‚Znáš ho, Kovaříku?‘ Zase nic a zase rány. Tak se to opakovalo asi třikrát, a teprve potom odplivl krev a řekl: ‚Byl bych rád, pánové, kdybyste konečně vzali na vědomí, že se jmenuji Kovaříček.‘ Pak se podíval na mne a prohodil téměř kavárenskou větu: ‚Toho pána bohužel neznám, ale vypadá sympaticky, takže budu rád, když nás představíte.‘ Po věznici koloval také jeho výrok, jímž odpověděl na poznámku dozorce, že místo čibuku, z něhož na svobodě rád kouřil, by mu spíš slušel dudlík. ‚Když jsem dost zralý na šibenici,‘ řekl Kovaříček, ‚tak bych snad i na ten čibuk mohl mít nárok.‘ To byl Boris! A představte si – to malinko odbočím a zase předběhnu čas –, že Borisova matka paní Ella Kovaříčková dlouho bojovala o rehabilitaci svého jediného syna. Dočkala se jí v osmašedesátém roce, a byl to pro ni tak silný, pohnutý okamžik, že ji cestou od soudu snad někde v Myslíkově ulici přejelo auto. Přežila synovo dodatečné a posmrtné očištění jen o několik málo minut.“

– *Květen 1949. Přelíčení. Co si z něho po těch desetiletích pamatujete?*

„Je to možná zvláštní, ale především mi utkvěly v paměti takové drobné, až nicotné úryvky z děje, které na mne tehdy zapůsobily. Například atmosféra v den vyhlášení rozsudku, kdy docházelo k opakovaným odkladům. Pozorovali jsme na dozorcích neobvyklé vzrušení, stále někdo měnil příkazy. V kriminále každé vybočení z běžného chodu věcí buďto probouzí naděje, anebo naopak vyvolává hrůzné asociace. Slyšeli jsme údery kladiva na dřevo, každého z nás napadlo, že stloukají šibenice pro hromadnou popravu, pak někdo prozradil, že narychlo svolání údržbáři zabeďnují vrata, protože má dojít k vojenskému protirežimnímu puči. Takže se strach střídal s radostí a nadějemi, a to všechno v strašně rychlém sledu, že to až člověka přivádělo k šílenství.“

– *A přímo v soudní síni?*

„Zase zůstaly jen detaily, jež mám dodnes před očima. Třeba když urostlý, vzpřímený generál Kutlvašr řekl soudcům: ‚Pánové, pochopte, že tak, jako bych si nemohl obléci Hruškův kabát, zrovna tak bych nemohl akceptovat nějaký jeho plán ozbrojené akce.‘ Spoluobžalovaného Josefa Demetera, někdejšího redaktora ekonomických novin, obvinili, že vyzrazoval nepřátelům státní tajemství. ‚Jaká, prosím vás?‘ zeptal se. ‚Například podrobné údaje o materiálních zásobách.‘ Zasmál se: ‚Ale vždyť každá slepice v Československu ví, že žádné zásoby nemáme.‘ Jeden z prokurátorů mu odsekl: ‚No vidíte – a právě v tom tkví to vyzrazení...‘ S Josefou Straširybkovou zase sehráli neuvěřitelně krutou slovní hru. ‚Koho máte nejraději?‘ zeptal se předseda soudu. ‚Celou rodinu, především však miluji svou malou vnučku,‘ odpověděla. A následoval úder pod pás, který ji k neutišení rozplakal: ‚A tu jste, obžalovaná, chtěla bestiálně zavraždit! Protože ve spolenectví se západními imperialisty, kteří mají atomové zbraně, jste chystala válku, v níž by vaše vnučka nesporně zahynula...‘ Takový to byl proces.“

Kdo přičiní ke všemu, co už bylo řečeno, souhrnnou vysvětlující tečku? Pomyslnou tečku za případem Kutlvašr a společníci? V padesátých a šedesátých letech ze všech nejvíc pronikl k podstatě věci dnes již rovněž nežijící JUDr. Jan Hloušek, advokát, který s konečným úspěchem zastupoval živého a potom již i mrtvého generála Karla Kutlvašra v dlouhém rehabilitačním zápase a s nímž autor této knížky několikrát rozmlouval na sklonku šedesátých let.

– *Kdy jste, pane doktore, tuto nesporně velmi obtížnou kauzu převzal?*

„V říjnu sedmapadesátého roku se na mne obrátila paní Jelizaveta Kutlvašrová a požádala mne, abych se ujal záležitosti jejího tehdy ještě vězněného manžela. Prostudoval jsem si spisy a odjel za panem generálem do vězení v Leopoldově. Bohužel jsme však společně došli k závěru, že nejsou známy žádné nové skutečnosti, o něž by bylo možno s nadějí na úspěch opřít návrh na obnovu trestního řízení. Navíc nám nepřála ani celková politická atmosféra v zemi, která se po událostech v Maďarsku, kde byla Sověty násilně potlačena protikomunistická revoluce, velmi zostříla.“

– *Generál Kutlvašr se cítil vinen?*

„S otevřeností, která mu byla asi vlastní, uznával skutečnost neo-
známení trestného činu, tedy to, že se na schůzce s údajnou protis-
tátní skupinou PRAVDA ZVÍTĚZÍ, k níž došlo 16. prosince 1948, do-
zvěděl od podplukovníka Josefa Hrušky o plánované trestné činnosti,
a neoznámil to. Trest doživotí a kvalifikace jeho chování jako zloči-
nu velezrady podle paragrafu 1 zákona 231 na ochranu republiky, to
bylo ovšem nepřiměřeně přísné a neodpovídalo to normám trestního
zákona. Jednalo se přece o jedinou schůzku a mohlo jít podle mého
názoru maximálně o zločin spolčení. Další skutky, a ani povědomost
o nich, se neprokázaly. Nicméně jsme s žádostí o obnovu přece jen
museli čekat. Asi o dva roky později jsem navštívil generála Kutlvašra
znovu, tentokrát už ve vězení v Ruzyni. Ani nyní jsme však neviděli
nadějí na úspěch. Že šlo ve skutečnosti o záměrnou provokaci, nebylo
dosud známo. A výpovědi podplukovníka Hrušky generála Kutlvašra
usvědčovaly. Takže to byla situace, kterou by šachista označil za pa-
tovou.“

– *Po amnestii v šedesátém roce však váš mandant vězení konečně opustil...*

„Brzy poté mne navštívil a připravovali jsme patřičný dokument, pan generál však v říjnu 1961 náhle zemřel, a tím se celá věc umrtvila. O šest let později se na mne znovu obrátila paní Kutlvašrová. Prý byla povolena obnova a revize v trestní věci popraveného podplukovníka Hrušky. Požádala mne, abych přezkoumal možnosti revize i v případě jejího manžela. Ujal jsem se toho a ke svému překvapení jsem zjistil, co při obnoveném Hruškově řízení vyšlo najevo. Že celá ta ilegální skupina byla uměle vykonstruována a údajná trestní činnost odsouzených vyprovokována někdejšími pracovníky 5. oddělení hlavního štábu MNO. A především Hruškou samotným! To samozřejmě od základů měnilo situaci. V březnu 1967 jsem proto podal návrh na obnovu trestního řízení.“

– *O co konkrétně jste se v návrhu opíral?*

„Zaměřil jsem se mimo jiné na výpovědi svědkyň Uhlířové a Králové, bývalých zaměstnankyň 5. oddělení. Potvrdily, že tamní šéf pátrací skupiny podplukovník Richard Mysík, který na podzim 1951 po svém zatčení spáchal v cele vyšetřovací vazby sebevraždu, celou věc s Hruškou, placeným agentem – provokatérem, připravil a řídil. Dokonce jsem se později dozvěděl i skoro neuvěřitelné podrobnosti. Třeba to, že některé ilegální letáky, které přitěžovaly údajné protistátní skupině PRAVDA ZVÍTĚZÍ, se koncipovaly a snad i částečně tiskly přímo na jednom z odloučených pracovišť 5. oddělení. Z téhož zdroje pocházely také vysílačky pro skupinu.“

– *Jaký to vše mělo podle vašeho názoru smysl?*

„Není těžké si leccos domyslet, víme-li něco o povaze režimu, který byl tehdy u moci. Myslím si, že šlo především o to, aby byli na lavici obžalovaných zahrnati lidé, kteří s poučným režimem nesouhlasili, a představovali tedy jakési potenciální nebezpečí. A současně halasným procesem i výstražnými rozsudky zastrašit veřejnost, v tomto případě zejména bývalé vojáky z povolání a studenty, zatlačit je do úzkostné pasivity, probudit v nich obavy o život. Osobně u generála Kutlvašra šlo také o zlikvidování mezi lidmi značně populární a se svými nekomunistickými názory se neskrývající osobnosti.“

– Kdy se konalo obnovené trestné řízení?

„V dubnu a říjnu 1967 projednal můj návrh městský soud, a to společně s návrhy dalších odsouzených – kapitána Ervína Novotného, podplukovníka Jaroslava Nedbálka, ing. Ladislava Strejce a Josefa Slaniny, kteří měli vlastní advokáty. Městský soud sice z nepochopitelných – anebo spíš jen politicky pochopitelných – důvodů náš návrh zamítl, podali jsme však stížnost a Nejvyšší soud nám v prosinci 1967 vyhověl. Obnovené trestní řízení se uskutečnilo v květnu osmašedesátého roku. To už ovšem mezitím vyšly najevo také další skutečnosti. Vdova po generálu Kutlvašrovi mne upozornila na paní Sokolovskou, sestru popraveného studenta Karla Bacílka, a z její výpovědi jsme získali obraz vzniku fingované protistátní skupiny. Podplukovník Hruška se totiž náhodou seznámil s otcem toho studenta, s Karlem Bacílkem starším, a dozvěděl se od něho, že jeho syn má jisté potíže – že byl po únorových událostech vyakčněn z právnické fakulty. Hrušku asi napadlo, že tady na něho čeká živná půda pro vytvoření pseudoilegální buňky, s níž by mohl libovolně manipulovat. Na tuto výpověď navazoval výslech paní Ludmily Uhlířové, která podrobně popsala, jak o tom, co vymyslel, Hruška informoval Mysíka z 5. oddělení hlavního štábu MNO a nabídl mu, že by se do této věci jako provokatér pustil. Podplukovník Mysík souhlasil.“

– A tak Josef Hruška, který snad až patologicky toužil stát se jednou generálem, začal splétat smyčku, ve které nakonec, obrazně i doslova, uvízl za hrdlo také on sám. Jak se ke skupině dostal generál Kutlvašr?

„V tomto směru jsou důvody dost průhledné. Chtěli prostě své akci dodat lesku, dostat do čela známou vojenskou osobnost. A tak přišla asi řeč na generála Kultvašra, se kterým měla vedoucí mocenská garnitura nevyřízené účty už kvůli jeho postojům v květnu 1945 i v únoru 1948, nezapomněli mu jistě ani jeho účast v protibolševickém vystoupení našich legionářů v Rusku. Podplukovník Hruška zřejmě v tomhle směru dostal plné požehnání...“

– Hájl se Josef Hruška před soudem tím, že jednal na pokyn 5. oddělení?

„Myslím, že takhle otevřeně by se to vyslovit neodvážil, na to by krutě doplatil. Ze spisu však vyplývá, že naléhavě žádal o svědectví

podplukovníka Richarda Mysíka. S tím souvisí výpověď tehdejšího předsedy senátu Státního soudu plukovníka JUDr. Metličky, kterou nám v písemné podobě dodalo inspekční oddělení ministerstva vnitra. Doktor Metlička vypověděl, že podplukovník Mysík nevyhověl Hruškově prosbě a nedostavil se k soudu, aby podal svědecké dobrozdání. Místo něho přišel podplukovník Suchomel, oznámil, že Mysík je služebně mimo Prahu, a několika dokumenty naopak dokazoval Hruškovu nespornou vinu. O něco později Metličku uprostřed jednání povolali do pracovny prezidenta Státního soudu dr. Richtera. Tady se Metlička ke svému překvapení sešel s Mysíkem, který kategoricky prohlásil, že Hruškovi nemá soud věřit ani slovo – že je to dabler, který sice občas pracoval i pro 5. oddělení, ale současně se ze zjištěných a osobních důvodů dopouštěl rozsáhlé protistátní činnosti a všelijakých dalších zločinů. Jasně z toho vyplynulo, že se z operativních i jaksi politických důvodů požaduje trest smrti.“

– *Reicinovi lidé tedy hodili Hrušku přes palubu...*

„Umlčeli ho, protože už příliš mnoho věděl, a stával se tím nebezpečným, třeba si také kladl stále vyšší požadavky. Takže to vyřešili jednou provždy. Agent – provokatér prostě splnil další ze svých nesčetných úkolů a šel na šibenici společně se svými oběťmi.“

Tři sta kilometrů od míst, kde Jelizaveta Kutlvašrová spolu s JUDr. Janem Hlouškem zápolila o čest mrtvého generála, usedla k dopisnímu papíru jiná žena. Ruku jí vedla touha svěřit se se svými – nikoli lehkými – pocity:

„Jistě Vás překvapí, že se k Vám, paní Kutlvašrová, z vlastní vůle hlásím. Já, která jsem na čas spojila život s člověkem, jehož skutky Vám osobně i jiným tolik ublížily. Brala jsem si ho mladá a nezkušená. Odešla jsem od něho v době, kdy byl na vrcholu úspěchu a sám o sobě si myslel, že může vše. Věřte mi, prosím, že se mi jeho práce hnusila! Kdysi mi řekl, že když se rozhodne někoho dostat do basy, tak ho tam

dostane, ať ten dotyčný chce, či ne. Po těchto slovech jsem se o jeho činnost začala trochu víc zajímat, pokoušela jsem se zjistit, proč chodí tak málo domů, proč přicházejí anonymní dopisy, divně volají různí lidé telefonem. Jednou jsem si pro manžela, když se dlouho nevrátil, zajela do kasáren. Strážný mne znal, a tak mne pustil dovnitř. Už za dveřmi kanceláře, kde úřadoval, jsem slyšela střelbu. Lekla jsem se a vtrhla jsem dovnitř. Zamrazilo mne, co jsem viděla. Můj muž seděl za stolem a uprostřed místnosti stál takový postavou menší podporučík a střílel z pistole do velkého kufru, který byl už celý proděravělý a z některých otvorů se sypal písek. Utekla jsem domů a cestou mne napadlo, co to asi mělo znamenat. Za manželovou pracovnou byla ještě jedna místnost, v té asi někoho vyslýchali a výstřely odvedle měly toho člověka psychicky zlomit a nahnat mu strach. Víím, že jednal s lidmi hrubě a odmítal jim jakoukoliv pomoc. Zahlédla jsem doma na jeho psacím stole prosebné dopisy vojáků, důstojníků a jejich blízkých, ti všichni ho prosili, ale on dopisy bez odpovědi házel do koše a ještě se tomu vysmíval. Přišla za ním až do bytu jedna moc hezká blondýnka, Slovenka, přimlouvala se za svého muže, který byl majorem a měl takové krátké jméno, manžel ji odmítl způsobem, za který jsem se styděla a musela jsem z předsíně, kde spolu hovořili, raději odejít... Narůstaly u nás hádky a doslova na kolenou jsem manžela prosila, aby šel do civilu a věnoval se tomu, co dělal předtím – byl elektrikářem –, aby pracoval za mnohem míň peněz, ale čestně. Odstrkoval mne od sebe a říkal: ‚Někdo TO přece musí dělat.‘

Nyní už víím, co slůvko TO znamenalo...

I Vašemu manželovi, panu generálu Kutlvašrovi, o němž jsem toho slyšela tolik dobrého, můj bývalý muž, který už není mezi živými, neodpuštělně ublížil. Dodnes nedokážu pochopit, co ho tak změnilo, co bylo příčinou, že se stal zlým člověkem. Když jsem si ho brala, byl jiný. Pak už to bylo pořád jen horší a horší. Proč? Že by to bylo dobou, která potlačovala dobro a zlu nabízela výhody? Prosím, paní Kutlvašrová, dovoďte mi, abychom se spolu osobně setkaly a mohly nad tím společně přemýšlet. Třeba na to jako dvě ženské přijdeme. A také se Vám chci

z očí do očí omluvit, když on, můj bývalý muž, už to udělat nemůže a ani nevím, zda by to udělal, i kdyby žil a udělat to mohl...”

Květen 1969. Obnovené trestní řízení ve věci generála Kutlvašra a některých dalších spoluodsouzených v plném rozsahu zrušilo obžalobu z května devětačtyřicátého roku. Z právního hlediska tím byla celá záležitost uzavřena. Bohužel až devatenáct let po popravě studentů Borise Kovaříčka a Karla Bacílka. A sedm let po smrti Karla Kutlvašra, který zemřel jako degradovaný divizní generál a až o dalších třidvaacet let později, v lednu 1992, bude prezidentem Havlem in memoriam povýšen na armádního generála. Použijeme-li tedy v této souvislosti příměru o božích mlýnech, pak si je troufněme označit za bolestně pomalé.

Snad to v kontextu se vším, co o té věci teď už víme, nezní přesprávně kacírsky.

KAPITOLA PÁTÁ:

VOJÁKA ŽIVÍ NADĚJE

Čekal všelicos, ale věta, kterou se zvláštním důrazem v hlase znenadání pronesl vedle něho sedící podplukovník, mu vyrazila dech:

„Majore, musím se vás zeptat, zda u sebe máte nějakou zbraň – ano, nebo ne?“

„Cože...?“

„Odpovězte!“

Major Tomáš Sedláček cítil, že se mu zachvěly prsty. Bylo to absurdní. Před okamžikem pro něho dle dohody přijelo auto se šoférem, protože ve tři hodiny odpoledne se měl hlásit na dejvickém hlavním štábu ministerstva národní obrany a mít s sebou věci na zhruba týdenní služební cestu. Podobné rozkazy nejsou v armádě ničím neobvyklým. Ani to, když se dozvěděl, že se s ním na onu cestu svezí i jakýsi podplukovník ze štábu, jehož jméno mu nic neříkalo. Nic mimo běžnou normu. A teď tohle! Že by...? Další podplukovníkova slova odstraňovala už sebemenší zbytek pochybností:

„Uchopte se, prosím, oběma rukama za držadlo na sedadle před vámi! Musím vás prohledat. Doufám, že se nepokusíte klást odpor, bylo by to ostatně zbytečné.“

„Jsem snad zatčen?!“

„Poslechněte příkaz! A žádné dotazy! Od téhle chvíle se budeme ptát my.“

Myšlenky, které letěly hlavou majora Tomáše Sedláčka, překrývaly, potlačovaly či naopak překotně umocňovaly jedna druhou. Minulost, dnešek – a zítřek s velkým otazníkem. Spíš tedy otazníky. Proboha, je to možné?! – uvědomil si najednou. Kolikátého že dnes je? Opravdu, rok jedenapadesátý, jedenadvacátý únor. Den a měsíc, které měly v jeho vzpomínkách nezastupitelné, a především nezapomenutelné místo. Jedenadvacátého února 1945, před šesti roky, se partyzánské skupině, k níž tehdy jako voják patřil, podařilo v Pohroní prorazit německé obklíčení a připojit se k rychle postupujícím sovětským, rumunským a československým jednotkám. Válka se v tom čase blížila ke konci a v srdcích mužů, kteří ji prožili na straně těch, co bránili čest lidstva, byla touha zúročit ztráty a bolest ve prospěch lepší podoby světa.

Před pouhými šesti roky...!

Teď, v únoru 1951, bylo vše jiné a jinak. Auto, na jehož zadním sedadle byl prohledán a v podstatě zbaven svobody, s ním mířilo k nejasnému, leč neblaze tušenému cíli, a třiatřicetiletý major Tomáš Sedláček, voják, který prošel za války naší západní i východní armádou, karpatsko-dukelskou operací, Slovenským národním povstáním, partyzánskými boji i závěrečnými operacemi při osvobození republiky, věděl – musel vědět –, že v těchto okamžicích nastává pro něho další – a nikoli jednoduchá – etapa života. Že každý pohled z rychle jedoucího vozu je skoro až závidějícím ohlédnutím nejen za všedním světem, od něhož bude brzy neprodyšně oddělen, ale i za vším, co bylo.

„Kde je fronta? Jak jsme na tom? Co se děje?“ ptali se prvních uniformovaných Čechoslováků, se kterými se po příchodu do bojové linie setkali.

„Nic zvláštního – útočíme,“ zněla lakonická odpověď.

Ze všeho nejvíc jim tehdy, v září čtyřiačtyřicátého roku, chyběl čas. Vpadli do horečného dění doslova rovnýma nohama a museli okamži-

tě velet mužstvu, se kterým se teprve seznamovali. Vše ve válečném mumraji souviselo se vším: přijeli z Anglie dobrovolně posílit naše jednotky na východní frontě o něco později, než se původně předpokládalo, zdržela je totiž invaze spojenců přes kanál La Manche do Normandie, protože v době jejich bezprostředních příprav byl vydán zákaz opouštět Britské ostrovy. A tak se stočlenná skupina československých důstojníků dostala k cíli až teď. Až těsně před velkým třeskem, až v okamžicích, kdy sovětští i naši vojáci zahajovali rozsáhlou operaci, jejíž štábní název (karpatsko-dukelská) pronikne do povědomí jaksi ex post, leč rámcový cíl musel při pohledu na mapu pochopit i řadový dělník války. Šlo o násilné překonání Němci silně chráněných Karpat, a tím o proniknutí na slovenské území. Těžké chvíle... Snad i proto se ptáme o půl století později:

– *Co jste tehdy cítili, pane generále?*

„Především touhu se zapojit. Mohli jsme si o způsobech realizace této operace podle vlastních dojmů a osobních zkušeností myslet – zejména dodatečně – cokoli, ale nepřijeli jsme, abychom povýšeně kritizovali, přijeli jsme pomáhat v boji. A skutečnost, že se tlak proti ustupujícím Němcům přibližoval k naší republice, nám dělala radost, měla pro nás maximální pocitový význam. Byli jsme přece všichni dohromady, Čechoslováci na západě i na východě, spojeni jedním shodným úkolem. Bylo třeba pomoci všem odpůrcům nacistů zvítězit a porazit společného nepřitele. To až později, po únoru osmačtyřicet, nás z nízkých politických důvodů začali uměle rozdělovat, vrážet mezi nás klíny.“

Představme ještě o něco důkladněji muže, který tyto věty vyslovil.

Tomáš Sedláček, podle jména české herečky Anduly Sedláčkové, jejímuž kumštu už od mládí nadšeně fandil, přezdívaný přáteli Any, v době našeho setkání generálporučík v. v., nositel nejvyšších státních vyznamenání, významný činitel a před časem i předseda Československé obce legionářské, tedy organizace sdružující zahraniční vojáky, tehdy šestadvacetiletý nadporučík, odchovanec hranické akademie s dělostřeleckou specializací a ve Velké Británii, kam se ve čtyřicátém roce po útěku z protektorátu přes Francii dostal, navíc absolvent ná-

ročního paravýcviku a přípravy k boji zblízka, byl jedním z té stovky „chlapů z Anglie“, jak se jim potom u sboru občas říkalo, kteří dorazili z relativně už klidnější ostrovní říše na bouřlivé východní válčisti, a neměli čas si ani vydechnout a vybalit skromná zavazadla.

– Slibovali vám, pane generále, účast na frontě, a bylo to jistě i konečným cílem vaší cesty. Ale že to půjde tak nesmírně rychle...

„Zbytečně bychom přemýšleli o tom, jestli se nám to líbí, či ne. Náš přesun vyvolala válečná nutnost, a tím bylo vše dáno. Kdybych zůstal v Anglii, zřejmě bych se s britskou dělostřeleckou jednotkou, u které jsem tehdy sloužil, zúčastnil invaze. Ale dění se vyvinulo jinak. Po osvobození Volyně se mnoho tamních Čechů hlásilo k naší východní jednotce, přidala se k ní i podstatná část slovenské takzvané ‚rychlé divize‘, operující na Krymu, a najednou tu prostě byl nadbytek mužstva a kriticky málo důstojníků. A tak došlo prostřednictvím naší londýnské exilové vlády a jejích zmocněnců k dohodě, že někteří českoslovenští důstojníci působící v Anglii posílí své spolubojovníky na východní frontě. S přesuny se začalo už v roce 1943 a cesty měly různou podobu: jedni se plavili do Murmanska, jiní mohli využít letadel. Nás to čekalo až v létě čtyřiačtyřicet. Osmnáctého července jsme odjížděli lodí z Glasgow, stál jsem na zádi, viděl mizet pevninu ve tmě, myslel jsem na to, co mě čeká – a jestli tuhle zemi, kterou jsem si pro její půvab a vlastnosti jejích obyvatel bez přehánění zamiloval, ještě někdy uvidím.“

– Že vám to vyjde až po tolika desetiletích, to vás v té nostalgické chvíli jistě ani nenapadlo.

„Vojáka ve válce živí naděje, ale ta má většinou ohraničenou podobu, málokdy uvažujete v nějakých vzdálených časových kategoriích, spíš vám přeběhne myslí, zda přežijete nejbližší týdny či měsíce: zda se třeba od tehdejšího léta dožijeme podzimu a Vánoc, abych byl konkrétnější. Úvahy nad tím, co bylo a co bude, však tak jako tak musely jít stranou. Zůstávala přítomnost. Po složitém putování jsme dorazili do Černovic, kde byla v té době náhradní jednotka našeho východního sboru. Rozčlenili nás a mne – protože jsem měl za sebou ten speciální paravýcvik v Manchesteru a ještě všelijaké jiné podobné kurzy – spo-